

Fou Carles I rebut per Moriscos a Astúries?

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 01-05-2010

Després de la mort d'en Ferran II, el príncep flamenc Carles, nét i hereu dels reialmes del Rei Catòlic, ha de viatjar a la península ibèrica per fer-se càrrec de les disposicions testamentàries del seu avi. Però en aquests reialmes hi ha la figura de la mare d'en Carles, hereva natural del rei Ferran i reina vigent de Castella que roman tancada en una torre-palau per pretesa incapacitat per governar. L'obligació legal del príncep Carles, abans que res, ha de ser la de verificar l'estat de salut de la seva mare, per cedir-li el ceptre que li pertoca, si s'escau, o per continuar governant en nom d'ella per incapacitat de la reina, com feia en Ferran II. Per tant, el primer destí del jove príncep flamenc és, abans que cap altre, l'indret de reclusió de la seva mare.

La història oficial ens ha servit la crònica d'un desembarcament a la costa d'Astúries amb moments delirants. D'entrada, el viatge que els flamencs comptaven fer en sis dies pateix un retard remarcable a causa del mal temps. En Carles i el seu seguici sortiren de Middlesbrough el 7 de setembre, però les tempestes i els forts vents contraris desviaren l'armada cap a l'oest, i els dugueren a la costa d'Astúries, en lloc de la de Santander[1]. I allò que havia de durar sis dies, en durà el doble. En Hugh Thomas recull que a les 5 de la tarda del 19 de setembre de 1517, després que la tempesta del dia abans hagués desorientat la flota i els hagués fet perdre la nau que transportava els cavalls, desembarcaren en Carles i la seva germana, la princesa Elena (una relliscada que podria ser un símptoma que la crònica original hi devia constar "Elionor", perquè qui viatja amb Carles és la seva germana gran, normalment anomenada Leonor pels historiadors castellans. El traductor, però, transforma Elionor en Elena les primeres vegades que l'esmenta. Després, aquesta Elena desapareix sense deixar rastre i ja sempre llegirem Leonor, per la qual cosa podem sospitar que la crònica original estava sent redactada en català). Els prínceps i la seva comitiva, doncs, desembarcaren "a menys de dos quilòmetres de la població de Villaviciosa i recorregueren la resta del camí a peu. Els flamencs, inclòs el mateix Carles, s'estranyaren de la mala educació dels asturians, els quals, al seu torn, havien pensat en un primer moment que es tractava d'una flota turca o francesa"[2]. Imponent! Va de debò que les armades turques solien travessar tota la Mediterrània i l'estret de Gibraltar, resseguir la costa portuguesa, la gallega i la cantàbrica per endinsar-se a la ria de Villaviciosa i assaltar aquella gent tan malfiada? En Ramon Reixach i Puig, en el seu treball històric guardonat amb el Premi Iluro 2005, es fa ressò del "gir a la política expansionista otomana efectuada pel sultà

Selim I (1512-1520) cap a la Mediterrània meridional"[3] i documenta que "l'any 1515, hi ha notícies de guaites de mar des de l'atalaia que constituïa el campanar de l'església parroquial de Santa Maria de Mataró. El cèlebre almirall turc Jair-al-Din Baba'Aruch, Barbarossa, havia començat l'assetjament a la marineria i les costes de la Mediterrània Occidental l'any anterior"[4]. El mateix any que Barbarossa ocupà Alger, "el batlle de Mataró ordenava una revista d'armes com sia vengut a llur notícia que moltes fustes de moros trestessen e són vistes en aquestes mars (...) "[5]. I a continuació ens confirma que "després del fracàs de l'expedició que havia de conquerir Alger (1518), i d'atacs reiterats contra les costes valencianes (1518-1519), les Corts de 1519-1520 acordaren un donatiu de 13.000 ducats l'any per tal de construir quatre galeres destinades a la lluita contra la pirateria barbaresca"[6].

A la vista d'aquestes informacions, no només hi interpretem el símptoma preclar del trànsit mediterrani de les riqueses i el comerç amb Amèrica, temptació luxuriosa per a la pirateria, sinó que també hi llegim el temor del litoral català als moros a la costa, i l'absoluta irracionalitat dels pirates si, tenint la rica costa mediterrània per assaltar, circumval·laven tota la península ibèrica per anar a desembarcar a la ria asturiana de Villaviciosa. Però en Fernández Álvarez també apunta, sense cap pudor, que els vilatans espantats "temeren un atac enemic, tal vegada de turcs, tal vegada de francesos"[7]. La valoració, per tant, fa l'efecte de ser original de la font consultada per tots dos historiadors: el cronista Laurent Vital, cambrer del príncep Carles. En Thomas encara ho fila una mica més en comentar que "els habitants de Villaviciosa es congregaren a la platja armats. Moros a la costa era ja una expressió corrent per indicar el perill a les platges espanyoles"[8]. O sigui que cal comptar que els turcs no feren una expedició excepcional al Cantàbric per anar a assaltar els escarmentats veïns de Villaviciosa, sinó que hi anaven amb una freqüència amoïnadora! Sincerament, fa riure. És d'una evidència palmària que se'ns està parlant de les platges del Llevant ibèric. El mateix Fernández Álvarez ho palesa més endavant, quan parla de les hipotètiques corts castellanques a Valladolid: "I la complicació que suposa per a Castella la nova dinastia s'anuncia rotundament, perquè el seu nou rei tenia la més gran frontera amb l'Islam, en afegir-se a les velles fronteres marítimes de Nàpols i el sud espanyol, les que ara es tenien cap a Constantinoble"[9]. "El sud espanyol" és l'expressió del professor Fernández per designar que les velles fronteres naturals amb l'Islam eren la costa est i la costa sud-est de la Península Ibèrica —un cop conquerida Granada—, a més a més del regne de Nàpols. I hom es deixa les illes Balears, que també patiren força. Per tant, el "sud espanyol", no pas el nord. Tenint una infinitud de viles mediterrànies per assaltar, què dintre havien d'anar a buscar els turcs a la pintoresca i llunyana Villaviciosa?

Després de desfer-se l'embolic en veure que es tractava de cortesans i no pas de pirates, els habitants de la vila (viciosa, segons les cròniques) assistiren com pogueren aquell seguici regi. En Carles hi pernoctà quatre nits i en agraïment a l'hospitalitat brindada, eximí de tots els impostos els habitants de la població, com si fossin cavallers. Després seguí ruta al llarg de vint quilòmetres per camins abruptes i terres que en Laurent Vital descriu "comme un désert et inhabitable et très pénible à passer et dangereux"[10]. Pel poc que en sé, no tinc la sensació que la costa asturiana pugui ser descrita com un desert inhabitable. En Hugh Thomas ens diu tot seguit que "recalaren en un port encisador, Ribadesella, on la població els rebé amb música de flauta i pandereta. També hi tingué lloc una batalla de taronges"[11]. No sé per què, jo sempre havia associat les taronges a l'antic Regne de València. Però en aquella època és evident que a la Costa Cantàbrica se'n deurién fer a cabassos, moltes més que a la riba mediterrània, ja que tenien el costum de dilapidar-les en festives batalles tribals. El censor ho tenia francament bé. Només havia de substituir "taronges" per "pomes", i hom hauria relacionat automàticament pomes amb la sidra d'Astúries, i l'adulteració històrica hauria pres una certa pàtina de credibilitat. Però les taronges, com les armades turques, ens situen inequívocament al Regne de València. I més, encara, si fem cas d'un altre fragment impagable de la crònica d'en Laurent Vital que el 1978 il·lustrava una investigació sobre la pretesa indumentària cinc-centista de les dones asturianes:

«... En efecto, después de haber acompañado las mozas al Rey y a su señora hermana al alojamiento, fueron todas, según la usanza del país cantando y tocando sus instrumentos, que eran como tamboriles de un sólo fondo provistos de sonajas (= panderetas). A mi parecer, creo que eran muy bien doscientas mozas alrededor de dicho señor Rey y de Su Alteza, todas vestidas a la morisca, llevando muchos anillos pendientes de las orejas y alrededor del cuello y, como en sus panderos sonajas llevaban en brazos, piernas y cinturas, cascabeles. Iban vestidas con camisas hechas con telas fruncidas lo mismo que las camisas engalanadas, algo así como una pastorcita, y en cuanto a adorno de cabeza eran todo lo contrario de aquellas de Rivadesella, que llevaban canutillos, enroscados medio colgando sobre la frente, pues estas mozas de San Vicente los llevaban colgando por detrás sobre la espalda y no eran redondos sino aplastados, colgando con balanceo o, para darlo á entender, como las capuchas de terciopelo y adornos de corte. Ciertamente, algunas de ellas lo llevaban tan extrañamente que me costaría mucho más trabajo poderlos descifrar bien cómo. Así, como habéis oído estas mozas con su bonito tamboril de sonajas llevaban un gran turbante como lo llevaría una morisca. Así, pues, tocaban sus tamboriles y cantaban de vez en cuando; lo que parecía muy nuevo al Rey y a toda la nobleza, aunque era muy grato de oír y sobremanera gozoso»[12]. I ara! Morisques a Astúries! Al regne d'Astúries, pàtria de la resistència hispànica a l'agressió musulmana, "un dels nuclis de preservació i de posterior expansió dels cristians independents contra els invasors musulmans"[13], resulta que les dones i les noies es vestien a la morisca i duïen turbant com el duria una morisca. Com s'entén?

Recapitem. La flota va sortir de Middlesbrough el 7 de setembre de 1517 i va trigar 11 dies per fer set-centes milles nàutiques. L'amic Daniel Ibàñez m'ha calculat amablement que això comportaria una velocitat aproximada de 2'6 nusos, que seria com si vinguessin nedant. "Navegant a 6 nusos, velocitat possible per a un vaixell de vela, en onze dies i sortint de Middlesbrough pots arribar a la costa llewantina, a una població de la Marina Alta que es diu Vila Joiosa i té una platja magnífica"[14]. És clar. Villaviciosa substitueix La Vila Joiosa. La tempesta que allarga el viatge el doble del que estava previst és un recurs de la censura, que tornarem a trobar en alguna altra de les navegacions de la reialesa entre Flandes i "Castella". Aleshores, si es tractava de Vila Joiosa, sí que tenien raons per témer l'atac d'una flota turca, i sí que devien armar-se o córrer a refugiar-se al crit de Moros a la costa!

Després de quatre nits de sojorn, si hom hagués persuadit el príncep de mirar de fer el camí per terra —la mar continuava moguda, es veu[15]— i arribar a València tot passant per Cocentaina, Xàtiva i Alzira, el camí més curt, la comitiva reial hauria agafat el camí de Sella. Sella és una població que, curiosament, rima amb Ribadesella, i està situada justament a uns vint quilòmetres terra endins des de La Vila Joiosa. Unes imatges que n'he pogut observar revelen un paisatge abrupte (els barrancs de Tagarina i de l'Arc), pedregós i àrid en alguns moments, que encara ho havia de ser més si ponderem mentalment la qualitat que la carretera actual devia tenir al segle XVI. El désert et inhabitable et très pénible à passer et dangereux d'en Laurent Vital. Conforme ens acostem al nucli urbà del present, en canvi, hom pot copsar una profusió inequívoca d'arbres fruiters. L'entrada a la Gran Enciclopèdia Catalana fa pocs anys hi trobava 400 hectàrees de regadiu dedicades a hortalisses i cítrics[16], aptes per a la guerra de taronges que humilment haurien muntat els moriscos per divertir els seus hostes. Perquè, en efecte, Sella tenia una "fortalesa d'origen islàmic, fou lloc de moriscs (115 focs el 1609) de la fillola de Cocentaina; a l'expulsió (1609), fou repoblada a base de mallorquins"[17]. És a dir, que les asturianes que vestien com morisques i es posaven picarols i anells als braços eren, en realitat, veritables morisques de terra endins de la costa alacantina.

El periple havia de continuar per terra, però no semblava còmode per a la cort flamenca, que havia perdut bona part dels seus cavalls durant la suposada tempesta del 18 de setembre, com hem dit[18]. Amb cavalls o sense, el desplaçament per mar es devia reconsiderar. La flota de quaranta naus esperava en Carles a Santander, que, per mi, seria Alacant. A final de mes, el príncep emmalaltí i hagué de romandre uns quants dies a San Vicente de la Barquera[19]. Crec que en realitat som a Sant Vicent del Raspeig, a tocar d'Alacant, des d'on faran dur l'equipatge reial. A partir d'aquí, la crònica falsejada s'ha d'ajustar a un viatge per terra fins a Valladolid, que suplanta València, i ja no sembla factible d'escatir si el desplaçament real es dugué a terme per terra o per mar. La manca de muntures, si és certa, fa pensar que hom s'acabaria decantant per la navegació.

Tot plegat enllaça amb la sospita que tenim de fa temps sobre el veritable indret on vivia tancada Joana la Boja. Si el príncep Carles havia de presentar-se, abans que res, davant la seva mare, i el viatge el duia al regne de València, és que Joana es trobava en aquest regne. Seria cosa ben natural, atès que el seu carceller, de bon principi, fou el valencià Lluís Ferrer[20]. Després seria substituït pel marquès de Dènia, un altre valencià, a qui Carles nomenaria, a més, governador de Tordesillas[21]. Joana tindria com a curador el seu germanastre Alfons d'Aragó, el fill natural d'en Ferran II i la catalana Aldonça Roig d'Ivorra, que fou arquebisbe de Saragossa, que no tenia cap jurisdicció als regnes de Castella, però en canvi també era bisbe de València[22]. Finalment, les setmanes prèvies a la mort de Joana i en l'hora de la seva agonia, el 12 d'abril del 1555, trobem al seu costat un altre valencià, el seu darrer confessor, el jesuïta Francesc de Borja[23].

On era tancada Joana? Si Villaviciosa amagava La Vila Joiosa i Ribadesella tapava Sella, si les cortes de Valladolid del 1518 foren, en realitat, les primeres Corts d'en Carles I a València, Tordesillas només podia ser... la Torre de Silla[24], una construcció de l'època musulmana que formava part del cinturó defensiu de la capital del regne, reforçada al segle XIV i lligada als fets de les Germanies, que avui encara es dreça orgullosa damunt l'Albufera de València, a diferència del pretès palau de Tordesillas, del qual no en queda res.

Però això ja són figures d'un altre paner. És a dir, matèria d'un altre article.

Pep Mayolas

NOTES I BIBLIOGRAFIA

[1] MANUEL FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Carlos V, el César y el Hombre, Editorial Espasa Calpe, S.A., Madrid, 1999, p. 78.

[2] HUGH THOMAS, El Imperio Español. De Colón a Magallanes, Editorial Planeta, S.A., Barcelona, 2006, p. 529-530.

[3] RAMON REIXACH i PUIG, Els pares de la república. El Patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, s. XV-

XVIII, Caixa Laietana, Premi Iluro 2005, Mataró, 2006, p. 58.

[4] Ídem, p. 58-59.

[5] Ídem, p. 59.

[6] Ídem, p. 59.

[7] M. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ,, ob. cit., p. 78.

[8] H. THOMAS, ob. cit., p. 530.

[9] M. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, ob. cit., p. 92-93.

[10] H. THOMAS, ob. cit., p. 530.

[11] H. THOMAS, ob. Cit., p. 530.

[12] J. M. GOMEZ-TABANERA, "Del tocado «coniforme» de las mujeres asturianas en el siglo XVI", El Basilisco, núm. 5, novembre-desembre, 1978, <http://www.fgbueno.es/bas/pdf/bas10506.pdf>

[13] http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0005868&BATE=Ast%FAries:%20La%20hist%F2ria

[14] DANIEL IBÀÑEZ, e-mail personal del dissabte 13 de febrer del 2010.

[15] Ídem, p. 532.

[16] http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0238467&BATE=Sella

[17] http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0238467&BATE=Sella

[18] HUGH THOMAS, ob. Cit., p. 529.

[19] Ídem, p. 531.

[20] ERNEST BELENGUER, Ferran el Catòlic, Edicions 62 S.A., Barcelona, 1999, p. 320-321.

[21] JOSEPH PÉREZ, Carlos V, Ediciones Temas de Hoy, S.A. (T. H.), Madrid, 1999, p. 35.

[22] ÀNGEL CASALS, L'emperador i els catalans. Catalunya a l'Imperi de Carles V (1519-1543), Editorial Granollers S.L., Granollers, 2000. p. 32.

[23] GEOFFREY PARKER, pròleg al llibre de BETHANY ARAM, La reina Juana. Gobierno, piedad y dinastía, Marcial Pons, Ediciones de la Historia S.A., Madrid, 2001, p. 3-4.

[24] <http://www.silla.es/silla-ciutat/el-poble/patrimoni-historic>